

Aleksandra Nowicka

Warunki zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej o skutkach cywilnych przewidzianych w prawie polskim

Institucja małżeństwa

Małżeństwo w każdej kulturze stanowi instytucję o niezwyklej, nieporównywalnej z innymi doniosłości społecznej. Związek kobiety i mężczyzny wykracza daleko poza sferę spraw obywatelskich i prywatnych, podlegając przy tym prawom i zwyczajom wspólnoty⁵⁷⁴. Należy zwrócić uwagę na to, że pojęcie wspólnoty nie obejmuje jedynie grupy ludzi o ujednoczonych poglądach, lecz, w ujęciu doktryny wypracowanej przez teologów i kanonistów na gruncie nauki św. Augustyna, na uwzględnieniu współżycia na prawach umowy konsensualnej. W tym kontekście zrodziła się możliwość stworzenia związku konsensualnego między kobietą a mężczyzną. Polega ona na zawarciu między zainteresowanymi osobami stosunku prawnego, jakim jest małżeństwo z uwzględnieniem poszanowania przekonań oraz światopoglądu każdej ze stron, czyli małżeństwa wyznaniowego.

Stworzona na mocy konsensusu między państwem a Kościołem instytucja małżeństwa wyznaniowego łączy w sobie dwie definicje małżeństwa, wynikające z przepisów krajowych, jak też kościelnych. Definicja małżeństwa została określona w ustawodawstwie polskim, w świetle art. 18 Konstytucji RP i przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jako związek mężczyzny i kobiety sformalizowany przez normy regulujące przesłanki jego zawarcia⁵⁷⁵. W prawie kanonicznym spotykamy definicję małżeństwa, opartą na nauce Soboru Watykańskiego II, która wyrażona została w kanonie 1055 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego. Jest to forma małżeńskiego przymierza, przez które kobieta i mężczyzna ustanawiają między sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa⁵⁷⁶. Widać więc, że cel małżeństwa w rozumieniu prawa krajowego zostaje, dla wyznawców Kościoła katolickiego, poszerzony o dodatkowe zobowiązanie wynikające w sposób bezpośredni

⁵⁷⁴ R. Krajewski, *Prawa i obowiązki seksualne małżonków. Studium prawne nad normą i patologią zachowań*, Warszawa 2009, s. 11.

⁵⁷⁵ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2010, s. 18.

⁵⁷⁶ E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego 4*, Warszawa 1986, s. 7.

z idei małżeńskiej, jakim jest obowiązek współdziałania oraz prokreacji. Z czego zatem wynika tak różna definicja małżeństwa? Jej źródła należy upatrywać w istniejącym systemie separacji między normami krajowymi a kościelnymi. Według tych pierwszych małżeństwo religijne należy traktować jako zwykły akt kultu, który Kościół katolicki może dowolnie regulować wewnątrz od strony prawnej i do którego obywatele mogą przystępować w sposób całkowicie dowolny. Obrzęd ten nie posiada żadnego znaczenia dla świeckiego porządku prawnego. Małżeństwo cywilne natomiast jest traktowane jako związek ważny dla tych, którzy nie przynależą do Kościoła. Nie ma ono jednak, na forum religijnym, żadnego waloru prawnego⁵⁷⁷. Chęć zawierania poniekąd dwóch umów małżeńskich, cywilnej i kościelnej, przez obywateli będących jednocześnie członkami Kościoła oraz względy natury techniczno-ekonomicznej doprowadziły do wykształcenia się nowej, hybrydalnej, formy zawarcia małżeństwa, zwanej małżeństwem wyznaniowym.

Małżeństwo wyznaniowe jest stosunkowo nową formą zawarcia stosunku prawnego między kobietą a mężczyzną. Zostało uregulowane dopiero w 1993 roku, gdyż żadna ze stron, ani państwo, będące powiernikiem cywilnej umowy małżeństwa, ani też Kościół odpowiedzialny za małżeństwo sakralne, nie miały możliwości porozumienia się aż do okresu po 1989 roku. Wtedy to rozpoczęto prace nad wprowadzeniem łączonej regulacji zawarcia małżeństwa⁵⁷⁸, których skutkiem było wprowadzenie 28 sierpnia 1993 roku Konkordatu⁵⁷⁹. Przyjęto w nim generalną zasadę stwierdzającą, że małżeństwo cywilne może zostać zawarte według jednej z dwóch równorzędnych formuł: wyznaniowej lub cywilnej⁵⁸⁰, i obie z tych form wywołują skutki prawne na gruncie prawa cywilnego.

Istniejący system formalnej separacji między państwem a związkami wyznaniowymi doznawał i nadal doznaje odpowiednich modyfikacji. One też stają się przyczynkiem wprowadzenia umów, zwanych konkordatami, zawieranych pomiędzy Stolicą Apostolską a niektórymi krajami. Także w Konkordacie z Rzeczpospolitą Polską znalazł się zapis dotyczący instytucji małżeństwa. Przepis ten, wskazany

⁵⁷⁷ W. Góralski, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 16.

⁵⁷⁸ Szerzej: A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa*, Warszawa 2007, s. 7 i n.

⁵⁷⁹ Zamiennie: umowa konkordatowa.

⁵⁸⁰ *Ibidem*, s. 27.

w art. 10 Konkordatu, po uchwaleniu odpowiednich zmian w ustawodawstwie polskim, doprowadził do zaistnienia instytucji małżeństwa konkordatowego, zwanego także, z uwagi na regulacje zawarte w prawie Kościoła katolickiego, kanonicznym, którego zawarcie, po spełnieniu odpowiednich warunków, pociąga za sobą również skutki przewidziane w prawie polskim⁵⁸¹. Wyznaniowa forma małżeństwa została uwzględniona w przepisach Konkordatu, na wyraźną prośbę Kościoła. Jego intencją było bowiem ułatwienie nupturientom katolickim wstępowania w związki małżeńskie przez ograniczenie ceremonii zaślubin do zawarcia tylko jednego małżeństwa – małżeństwa kanonicznego. Definicję małżeństwa kanonicznego podaje W. Góralski. Według tego autora pod pojęciem małżeństwa kanonicznego należy rozumieć związek zawierany według formy kanonicznej, przypisanej w kanonie 1108 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego, która obowiązuje wówczas, gdy jedna ze stron przynależy do Kościoła katolickiego⁵⁸². Warto zwrócić uwagę na fakt, że w myśl tej definicji małżeństwo konkordatowe, choć zawierane w Kościele katolickim, może, lecz nie musi, być zawarte między nupturientami wyznania chrześcijańskiego. Na mocy tej przesłanki konkordat, początkowo traktowany jako międzynarodowa umowa Stolicy Apostolskiej i Rzeczypospolitej Polskiej, zaczął wpływać na regulacje stosunków prawnych dotyczących małżeństwa pomiędzy państwem polskim a innymi związkami wyznaniowymi.

Umowa konkordatowa, ratyfikowana przez Prezydenta RP 23 lutego 1998 roku, miała szereg niedociągnięć natury technicznej. Nie precyzowała bowiem, do kogo należy stwierdzenie braku przeszkód do zawarcia małżeństwa oraz braku określenia charakteru prawnego oświadczenia woli nupturientów o uzyskaniu skutków cywilnych. Nie wskazywała także w sposób jednoznaczny podmiotu zobligowanego do złożenia wniosku o wpisanie małżeństwa do akt stanu cywilnego. Dopiero późniejsze doprecyzowanie regulacji przez Sejm RP wskutek nowelizacji k.r.o. i innych aktów prawnych przez Ustawę z 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, prawo o aktach stanu cywilnego⁵⁸³, ustawy o stosunku państwa do

⁵⁸¹ W. Góralski, *Kanoniczne...*, s. 15.

⁵⁸² W. Góralski, *Małżeństwo „konkordatowe” (art. 10 ust. 1 umowy Stolicy Apostolskiej z 1993 r.)*, AK 1996, nr 1, s. 60.

⁵⁸³ Skrót: PrASC.

Kościół katolicki w RP oraz niektórych innych ustaw⁵⁸⁴, pozwoliło na klarowne wyjaśnienie praw i obowiązków leżących w zakresie kompetencji zarówno organów państwowych, jak i kościelnych. Na podstawie dokonanych zmian prawnych wydana została w Kościele katolickim instrukcja dla księży dotycząca małżeństw konkordatowych⁵⁸⁵. Wytyczna ta przewiduje, że nupturienti mają obowiązek przedłożenia trzech egzemplarzy zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, czyli aktu o braku przeszkód wynikających z prawa polskiego do zawarcia małżeństwa. Zaświadczenie zostaje sporządzone przez kierownika Urzędu Stanu Cywilnego⁵⁸⁶, właściwego dla miejsca zamieszkania jednego z nupturientów. Z powyższego wynika, że zadanie stwierdzenia przeciwwskazań należy do kierownika USC. Charakter prawny działania nupturientów znajduje odzwierciedlenie w podpisaniu przez nich zaświadczenia o zawarciu małżeństwa, które przed upływem pięciu dni od zawarcia małżeństwa konkordatowego proboszcz parafii, na której terenie zostało zawarte małżeństwo konkordatowe, lub w sytuacji szczególnej osoba go zastępująca powinni przekazać do USC właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa w celu zarejestrowania związku. Nieprzekazanie zaświadczenia w przewidzianym terminie skutkuje niemożnością sporządzenia przez USC aktu małżeństwa, w czego konsekwencji małżeństwo kanoniczne nie uzyska skutków cywilnych. Należy jednak podkreślić, że małżeństwo konkordatowe uzyskuje skutki przewidziane prawem polskim od chwili wyrażenia zgody małżeńskiej w kościele, a nie od dnia dokonania wpisu w USC, a więc nie od dnia sporządzenia aktu małżeństwa.

Nie zawsze jednak forma zawarcia małżeństwa w kościele pociąga za sobą skutki prawa cywilnego. Chociaż na zebraniu plenarnym⁵⁸⁷ Konferencji Episkopatu Polski podjęto uchwałę stwierdzającą, że wierni Kościoła katolickiego w Polsce, zawierający małżeństwo kanoniczne, mają obowiązek uzyskania dla niego skutków cywilnych, to jednak wciąż w Kodeksie prawa kanonicznego istnieje przepis głoszący, że mimo warunku, iż bez zgody ordynariusza miejsca nie wolno asystować przy małżeństwach nupturientów, którzy nie chcą, by ich małżeństwo

⁵⁸⁴ Dz.U.1998r. N.117, poz.757.

⁵⁸⁵ J. Gręźlikowski, *Zawarcie małżeństwa Konkordatowego*, Ateneum Kapłańskie, zeszyt 3 (547), tom 134, maj–czerwiec 2000.

⁵⁸⁶ Skrót: USC.

⁵⁸⁷ Zebranie plenarne Konferencji Episkopatu Polski, 4 kwietnia 1998 r.

wywierało skutki w prawie polskim, to jednak ordynariusz miejsca może zezwolić na zawarcie małżeństwa bez skutków cywilnych tylko w wyjątkowych przypadkach z ważnych powodów pastoralnych⁵⁸⁸. Należy także zauważyć, że wywarcie skutków cywilnych przez małżeństwo wyznaniowe nie następuje automatycznie, co oznacza, że gdy wola ich uzyskania nie zostanie wyrażona przez wstępujących w związek, małżeństwo wywoła skutki wyłącznie w sferze prawa wewnętrznego danego Kościoła czy związku wyznaniowego, a osoby takie będą traktowane przez prawo polskie jako pozostające w konkubinacie⁵⁸⁹. W związku z tym, mimo istnienia umowy konkordatowej, nadal obecne są trzy formy zawarcia małżeństwa: cywilne, kościelne oraz wyznaniowe.

Zawarcia małżeństwa w świetle art. 10 ustawy konkordatowej

Artykuł 10 umowy konkordatowej stwierdza, że od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie same skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa w prawie polskim. Przy czym wywarcie skutków prawnych uzależnione jest od spełnienia istotnych warunków. Oznacza to, że w momencie zawarcia małżeństwa nupturienti winni spełniać nie tylko przesłanki określone przez dany związek wyznaniowy, lecz, w pewnej części, także warunki dotyczące świeckiej formy zawarcia małżeństwa. Przesłanki stawiane na mocy przepisów prawa krajowego mają charakter niezbędny i winny być spełnione kumulatywnie⁵⁹⁰. Zaliczyć należy do nich odmiennosć płci nupturientów, jednoczesną ich obecność w chwili składania oświadczeń woli zawarcia małżeństwa oraz złożenie zgodnych oświadczeń przed kierownikiem USC o wstąpienie w związek małżeński. Z racji formalnych spełnienie ostatniej z przesłanek nie jest możliwe. Gdy zaś chodzi o zasadę odmiennosć płci, winna być ona spełniona w sposób bezwzględny, albowiem regułą instytucji małżeństwa w Polsce, a także w większości państw świata jest małżeństwo oparte o monogamiczny związek kobiety i mężczyzny. Samo określenie płci nupturientów winno opierać się o odpisy aktów urodzenia nupturientów. Należy jednak wskazać, że samo określenie płci nupturientów na gruncie prawa o aktach stanu cywilnego rodzi wątpliwość po stronie Kościoła katolickiego. Albowiem jak połączyć

⁵⁸⁸ Por. kan. 1071 § 1, nr 2 Kodeksu prawa kanonicznego.

⁵⁸⁹ W. Góralski, *Studia nad małżeństwem i rodziną*, Warszawa 2007, s. 464.

⁵⁹⁰ A. Czajkowska, E. Dachniewska, *Prawo o aktach stanu cywilnego*, Warszawa 2004, s. 126 i n.

względny transseksualizmu i obojactwa z doktrynami wiary kościelnej? Kwestie dotyczące natury rozróżnienia płci⁵⁹¹ w oparciu o kryterium psychiczno-psychologiczne oraz chromosomalne nawet w prawodawstwie polskim rodzi szereg wątpliwości, które rozstrzygane są zazwyczaj na drodze sądowej⁵⁹².

Wśród postanowień umowy konkordatowej, prócz spełnienia przesłanek wynikających z prawa cywilnego, zostały wskazane także, jako konieczne dla zaistnienia instytucji małżeństwa, zgodność oświadczeń woli i termin wpisu w aktach stanu cywilnego. Art. 10 ust. 1 pkt 2 umowy konkordatowej stanowi, że nupturieni winni złożyć przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenia woli dotyczące wywarcia tychże skutków. Przysługujące osobom zawierającym małżeństwo wyznaniowe prawo oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu jest prawem podmiotowym. Ma ono charakter ściśle osobisty. Wynika to zresztą z samej treści art. 1 § 2 k.r.o. Oświadczenie woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu następuje przy zawarciu związku wyznaniowego. Oznacza to, że złożenie takiego oświadczenia jest dopuszczalne najpóźniej bezpośrednio po zakończeniu ceremonii zawarcia związku wyznaniowego. Złożenie oświadczenia może nastąpić w formie ustnej. Składa się je w obecności duchownego. Duchownym jest osoba ustanowiona według przepisów prawa wewnętrznego kościoła albo innego związku wyznaniowego⁵⁹³. Osobę duchownego, uprawnionego do odbioru oświadczeń o zawarciu małżeństwa podlegającego prawu polskiemu, określa wewnętrzne prawo Kościoła lub innego związku wyznaniowego. W celu uniknięcia przypadków asystowania przez osoby nieuprawnione przy zawieraniu małżeństw, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji został umocowany do ogłaszania w Monitorze Polskim obwieszczenia zawierającego wykaz stanowisk,

⁵⁹¹ Por. wyroki SW w Częstochowie w sprawie ustalenia płci – z dnia 30 maja 1997 r. oraz z dnia 16 marca 2000 r.; K. Gładych, *Odzwierciedlenie transseksualizmu w polskim akcie urodzenia*, Technika i USC, 2001, nr 1, s. 11.

⁵⁹² W wypadku zmiany płci któregoś z małżonków, małżeństwo ich nie może być traktowane jako niezawarte z powodu braku różnicy płci, gdyż w czasie jego zawarcia różnica płci występowała, szerzej: A. Czajkowska, E. Pachniewska, *op. cit.*, s. 127.

⁵⁹³ H. Haak, *Nowelizacja prawa rodzinnego*, Monitor Prawniczy, 1999, nr 3.

których zajmowanie upoważnia do sporządzenia zaświadczenia stanowiącego podstawę prawną aktu małżeństwa cywilnego zawartego w ramach ceremoniału wyznaniowego⁵⁹⁴.

Warunek zgodności oświadczeń woli jest koniecznym zarówno w świetle przepisów prawa krajowego, jak i kościelnego. Art. 10 ust. 1 pkt 3 umowy konkordatowej wskazuje zasadę, w której myśl zawarcie małżeństwa powinno zostać wpisane w aktach stanu cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa, przy czym nie wyłącza się możliwości wydłużenia czasu w okolicznościach działania siły wyższej do momentu ustania jej przyczyny.

Warunki zaistnienia małżeństwa wyznaniowego ze skutkami cywilnymi

Aby małżeństwo kanoniczne mogło być uznane za ważne, muszą zostać spełnione przesłanki wymagane przez prawo powszechnie obowiązujące na gruncie cywilnym oraz prawo Kościoła. Tryb zawarcia małżeństwa przewidziany w art. 1 § 2 k.r.o. obejmuje szereg czynności, które należy spełnić, przy czym jedne z nich należą do kompetencji kierownika USC, inne zaś do kompetencji duchownego. Cała procedura składa się z kilku następujących po sobie etapów, obejmujących następujące elementy: a) wystawienie przez kierownika USC zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, zawierającego oświadczenie nupturientów, opatrzone stosowną datą, dotyczące nazwisk przyszłych małżonków i dzieci; b) przedłożenie duchownemu przez nupturientów zaświadczenia wystawionego przez kierownika USC; c) przyjęcie przez duchownego oświadczenia woli nupturientów jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającemu prawu polskiemu; d) sporządzenie przez duchownego zaświadczenia stwierdzającego fakt złożenia przez nupturientów, w jego obecności, oświadczenia woli o zawarciu małżeństwa wyznaniowego ze skutkami na gruncie prawa polskiego; e) przekazanie przez duchownego do USC zaświadczenia, wraz z wcześniej wydanym przez kierownika USC zaświadczeniem o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa; f) sporządzenie aktu małżeństwa przez kierownika USC.

Umowa konkordatowa wprowadza ujednoczenie ważności małżeństwa wyznaniowego ze skutkami cywilnymi, mówiąc w art. 10 ust. 3 o tym, że orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w

⁵⁹⁴ J. Strzebińczyk, *Prawo rodzinne*, Kraków 2003, s. 85.

innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej. Państwo polskie nie ingeruje więc w sprawy dotyczące ważności małżeństwa, zrzekając się oceny na rzecz Kościoła katolickiego. Kościół katolicki uznaje, że ważnym związkiem chrześcijan może być tylko związek sakramentalny. Według nauki katolickiej małżeństwo jest nierozzerwalne, co oznacza, że rozwiązuje je wyłącznie śmierć jednego z małżonków. Jednakże sporny był w prawie kanonicznym moment, od którego małżeństwo staje się nierozwiązywalne. Ostatecznie, co najmniej od czasów Benedykta XIV, a więc od połowy XVIII wieku, przyjmuje się, że momentem tym jest podjęcie, jak to określa Kodeks prawa kanonicznego, aktu małżeńskiego. Jeśli jednak nie zostały spełnione wszystkie warunki ważności małżeństwa, przed sądem biskupim może zostać stwierdzona jego nieważność, zaś przyczyny nieważności zaś można podzielić na trzy grupy i wyróżnić odpowiednio: 1) przeszkody, czyli pewne okoliczności o charakterze obiektywny, które wykluczają ważność małżeństwa; 2) wady zgody małżeńskiej powstające w sytuacji, gdy wola na zawarcie związku jest ograniczona; 3) braki w formie zawierania związku.

By zaistniało ważne i sakramentalne małżeństwo, muszą zostać spełnione odpowiednie wymagania przewidziane w prawie kościelnym. Oprócz samego ślubu, narzeczeni muszą być wolni od przeszkody zrywającej, odpowiednio dysponowani psychicznie, duchowo i fizycznie oraz winna być zachowana, przepisana prawem, forma zawarcia małżeństwa. Jeżeli w momencie wymiany przysięgi małżeńskiej jakiś istotny warunek nie został zachowany, ślub, w świetle prawa wewnętrznego Kościoła, jest nieważny. Należy zwrócić szczególną uwagę, że Kodeks prawa kanonicznego nie wymienia przesłanek, warunków, których spełnienie gwarantować będzie powstanie ważnego zobowiązania między małżonkami, lecz przez wskazanie pewnych elementów charakteryzuje, jakie sytuacje nie powinny wystąpić, aby małżeństwo zostało skutecznie zwarte. Warunki te, określane jako przeszkody małżeńskie, zwane impedimentami w Kościele katolickim, na mocy prawa Bożego lub ludzkiego, nie pozwalają na zawarcie godziwego bądź ważnego sakramentu małżeństwa. W ścisłym znaczeniu przeszkodą małżeńską nazywamy pewne określone cechy osobiste i okoliczności rzeczowe, które nie pozwalają osobom nimi obarczonym na ważne zawarcie małżeństwa. Owe przeszkody można sklasyfikować w dwóch grupach i wyróżnić te wynikające bezpośrednio z prawa Bożego i prawa

kościelnego, a więc z Kodeksu prawa kanonicznego, oraz na przeszkody absolutne, wśród których wskazać należy brak zgody na zawarcie małżeństwa z kimkolwiek, na przykład w wypadku święceń, i względne, które nie pozwalają na zawarcie małżeństwa z określonymi osobami. Wśród przeszkód wynikających z prawa Bożego wskazać należy impotencję, pokrewieństwo w pierwszym stopniu linii prostej oraz istniejący węzeł małżeński. Do przeszkód zrywających mających podstawę prawną na gruncie przepisów Kodeksu prawa kanonicznego zalicza się:

a) wiek, zawrzeć małżeństwo może mężczyzna, który ukończył 18 lat, z kobietą, która ukończyła lat 18, chociaż z ważnych powodów za zgodą sądu małżeństwo mogą zawrzeć osoby młodsze – mężczyzna mający ukończony 18. rok życia oraz kobieta od lat 16. W tym miejscu warto zauważyć, że małżeństwo nieważne z powodu braku przypisanego wieku u jednej ze stron nie staje się ważne z chwilą dojścia strony do wieku odpowiedzialnego. Konwalidacja takiego małżeństwa może nastąpić dopiero po ponownym wyrażeniu zgody małżeńskiej, ewentualnie po uzdrowieniu go w związku⁵⁹⁵. Na gruncie przepisów prawa krajowego, w myśl art. 10 § 1 ust. 1 k.r.o., jest regułą, że wstępujący w związek małżeński powinni ukończyć 18. rok życia. Jeżeli więc w chwili zawierania związku małżeńskiego – w sposób określony w art. 1 § 1 k.r.o. albo w sposób określony w art. 1 § 2 k.r.o., którykolwiek z małżonków nie miał ukończonych osiemnastu lat, może to stanowić skuteczną podstawę unieważnienia związku małżeńskiego. Wyjątek od podanej tu reguły dotyczy jedynie kobiety. Zezwolenia na zawarcie małżeństwa kobiecie nie mającej ukończonych osiemnastu lat udziela sąd opiekuńczy w postępowaniu nieprocesowym na jej wniosek. Postanowienie o udzieleniu zezwolenia staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się i nie może być zmienione ani uchylone, zgodnie z art. 561 § 1 k.p.c. Przesłankami zezwolenia na zawarcie małżeństwa kobiecie, która nie ma wymaganego wieku, są: istnienie ważnego powodu; ukończenie przez kobietę szesnastu lat; istnienie okoliczności uzasadniających wnioskowanie, że zawarcie danego małżeństwa, mimo braku z reguły wymaganego wieku, będzie zgodne z dobrem rodziny założonej przez

⁵⁹⁵ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, tom 3: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1984, s. 127.

zawarcie małżeństwa, co określone zostało w art. 10 § 1 ust. 2 k.r.o.⁵⁹⁶;

b) ważny węzeł małżeński – zawrzeć małżeństwa nie może ten, kto pozostaje

w ważnym związku małżeńskim, zarówno na gruncie prawa kościelnego, jak i krajowego bigamia jest zabroniona;

c) niemoc płciowa – małżeństwo jest nieważne, gdy przynajmniej jedna z osób jest niezdolna do współżycia małżeńskiego. Obowiązek spełnienia wskazanego warunku wynika bezpośrednio z definicji małżeństwa kościelnego i konieczności spełnienia warunku prokreacyjnego, jak również z warunku spełnienia obowiązku podjęcia aktu małżeńskiego w celu zaistnienia małżeństwa;

d) święcenia, ponieważ nie może zawrzeć małżeństwa ten, kto otrzymał wyższe święcenia;

e) ślub – nieważne małżeństwo próbują zawrzeć osoby, które są związane wieczystym ślubem publicznym czystości w instytucie zakonnym;

g) uprowadzenie, w którego przypadku małżeństwo jest nieważne, występujące, gdy mężczyzna uprowadza lub przetrzymuje kobietę w celu zawarcia z nią małżeństwa, chyba że kobieta ta, gdy jest uwolniona od porywającego mężczyzny, dobrowolnie wyrazi zgodę na zawarcie małżeństwa;

h) różna religia – zawrzeć małżeństwa nie mogą osoby, które wyznają różną religię. Nie zachodzi ona w wypadku, gdy osoby zawierające małżeństwo są różnych odłamów chrześcijańskich. Podkreślenia wymaga fakt, że przeszkoda ta podlega dyspensie;

i) występki – małżeństwo nie jest ważne wtedy, jeśli ktoś ze względu na zawarcie małżeństwa z określoną osobą zadaje śmierć jej współmałżonkowi lub własnemu;

j) pokrewieństwo – nie jest ważny związek małżeński między osobami, które są ze sobą spokrewnione w linii prostej bądź w linii bocznej do czwartego stopnia;

k) powinowactwo;

l) przyzwoitość publiczna – nieważne jest małżeństwo zawarte po rozpoczęciu życia wspólnego, w sposób albo publiczny, jeśli pozamałżeńskie pożycie dwojga osób jest powszechnie znane, bądź notoryczny, jeśli nie da się tego faktu ukryć, a para pozostaje w wolnym związku, zwanym konkubinatem;

⁵⁹⁶ H. Haak, *op. cit.*

m) pokrewieństwo prawne – nie mogą zawrzeć małżeństwa adoptujący z osobą adoptowaną oraz osoba adoptowana i dzieci osoby adoptującej.

Powyższe fakty nazywane są przeszkodami zrywającymi, gdyż ich stwierdzenie skutkuje albo niemożnością zawarcia związku, albo stwierdzeniem nieważności. Wśród wymienionych wyżej przeszkód wskazać należy również na inne nieprawidłowości, których zaistnienie może powodować nieważność wyrażanego przez strony konsensusu małżeńskiego. Nieprawidłowości te, zwane wadami, powodują, że małżeństwo trwa tak długo, jak długo nie zostanie uzasadniona jego niezgodność.

Wśród wad względnie nieważnych możemy wyróżnić: 1) przyczyny natury psychicznej uniemożliwiają podjęcie obowiązków małżeńskich w wyniku istnienia u jednej ze stron choroby psychicznej, uzależnienia lub innych okoliczności determinujące psychikę; 2) występującą niewiedza o tym, że w małżeństwie ma miejsce współżycie; 3) istniejącą pomyłkę co do tożsamości osoby lub jej istotnego przymiotu; 4) sytuację, gdy ślub jest zawierany podstępem, kiedy zaistnieje sytuacja podania nieprawdy o jakimś przymiocie; 5) brak świadomości cech związku, jakimi są jedność, wierność, nierozzerwalność; 6) sytuację, w której symuluje się przysięgę, zaistnienie bowiem tego elementu w ogóle wyklucza małżeństwo lub jakąś jego istotną cechę; 7) gdy stawiany jest niegodziwy, sprzeczny z prawem warunek zawarcia, na przykład rozwód; 8) gdy ślub jest zawierany pod przymusem lub z powodu ciężkiej bojaźni.

Widać więc, że aby małżeństwo wyznaniowe mogło zostać uznane za związek kobiety z mężczyzną w świetle prawa Kościoła katolickiego, musi spełniać wiele przesłanek, nie regulowanych na gruncie prawa krajowego, których niespełnienie powodują nieważność małżeństwa w świetle prawa kościelnego. Prawo kanoniczne nie wylicza warunków ważności, lecz warunki, jakie może spełniać zawarte małżeństwo, aby zostać uznane za nieważne. Wszakże łatwiej jest przez wyliczenie cech niepożądanych uwypuklić warunki, jakie muszą być spełnione, by zaistniał fakt ważności małżeńskiej.

Czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa

Aby zawarcie małżeństwa wywoływało skutek prawny, muszą zaistnieć wcześniejsze czynności poprzedzające zawarcie związku małżeńskiego. Czynności te można podzielić na trzy grupy: 1) obowiązki

nupturientów, 2) czynności kierownika USC, 3) czynności duchownego.

Do obowiązków wymaganych w spełnieniu przez nupturientów, czyli osoby wstępujące w związek małżeński zaliczyć należy: a) przedłożenie kierownikowi USC wymaganych dokumentów, wśród których wyróżnia się dowód osobisty oraz skrócony odpis aktu narodzenia, a w przypadku wdów i wdowców – akt zgonu małżeństwa, w przypadku osób mających za sobą wcześniejsze unieważnione małżeństwo, akt unieważnienia. Osoby, w określonych wypadkach⁵⁹⁷, winny złożyć zezwolenie na zawarcie małżeństwa, wydawane przez sąd; b) złożenie zapewnień o braku przeszkód. Zapewnienie to ma formę pisemną. Nupturienci wyrażają zapewnienie, że nie wiedzą istnieniu jakichkolwiek okoliczności, które wyłączałyby zawarcie przez nich małżeństwa. W sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia, zapewnienie takie może zostać złożone ustnie wobec duchownego, który będzie asystował przy zawieraniu małżeństwa; c) złożenie oświadczeń w sprawie wyboru nazwisk, dotyczące nazwisk zarówno małżonków, jak i przyszłych dzieci.

Wśród czynności dokonywanych przez kierownika USC winno wskazać się: a) stwierdzenie tożsamości nupturientów i ich stanu wolnego, które to odbywa się na mocy przedstawionych przez nupturientów dokumentów. Interpretując je, kierownik USC może stwierdzić nieistnienie lub też istnienie przeszkód, które uniemożliwiają zawarcie małżeństwa. W przypadku stwierdzenia przeszkód i wydania decyzji odmownej na zawarcie małżeństwa, odmowa ta może podlegać kontroli sądowej przez sądy powszechne;

b) sporządzenie zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Zaświadczenie to sporządzane jest przez kierownika USC ze względu na miejsce zamieszkania jednego z nupturientów. Zaświadczenie to winno być sporządzone na urzędowym formularzu, w określonej liczbie egzemplarzy, ze wskazaniem daty. Po sporządzeniu trzech egzemplarzy kierownik USC powinien przedłożyć je do wglądu nupturientom w celu przeczytania i sprawdzenia, czy wszystkie zawarte w nim dane są zgodne z prawdą. Następnie zaświadczenia te mają zostać złożone do koperty, zamknięte i opisane. Kierownik USC wydający zaświadczenie nie jest związany żadnym

⁵⁹⁷ W przypadku małoletniości kobiety zamierzającej zawrzeć związek małżeński – orzeczenie z sądu rodzinnego.

terminem. Może to uczynić od razu albo wyznaczyć stronom jakiś czas, przy czym nie może on być dłuższy od dozwolonego prawnie, na mocy przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego.

Wśród czynności duchownego wskazuje się przygotowanie nupturientów do zawarcia związku małżeńskiego oraz pouczenie ich o przepisach prawa polskiego dotyczących małżeństw i jego skutków. Obowiązek ten wynika nie z przepisów państwowych, lecz z przepisów wewnętrznych kościoła lub związku wyznaniowego. W Kościele katolickim do obowiązków duchownego należy dokonanie formalności i przygotowanie nupturientów do wstąpienia w związek małżeński w oparciu o tak zwane nauki przedślubne oraz wygłoszenie zapowiedzi. W Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym do obowiązków należy stwierdzenie braku przeszkód do zawarcia związku małżeńskiego oraz wygłoszenie zapowiedzi przedślubnych. Prawo wewnętrzne Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego nie definiuje obowiązkowego przygotowania do małżeństwa przez nauki, zadaniu temu bowiem służy okres narzeczeński, lecz wymaga od duchownego stwierdzenia braku przeszkody, ją jest związek małżeński wyznawcy adwentyzmu z osobą innego wyznania. Kościół Zielonoświątkowców nadaje na duchownego obowiązek stosownego ogłoszenia o planowanym ślubie⁵⁹⁸.

Procedura zawarcia małżeństwa religijnego ze skutkami prawa cywilnego

Istnieją dwie procedury zawarcia małżeństwa kanonicznego: procedura zwyczajna i procedura nadzwyczajna. Procedura zwyczajna rozpoczyna się z chwilą, w której nupturienti, pragnący zawrzeć małżeństwo, zgłaszają się do kancelarii parafialnej zamieszkania stałego lub tymczasowego albo faktycznego miejsca pobytu jednego z narzeczonych na trzy miesiące przed planowaną datą zawarcia małżeństwa. W czasie rozmowy z duszpasterzem, oprócz czynności wymaganych przez prawo kanoniczne, a więc przedstawienia wszystkich dokumentów potrzebnych do zawarcia małżeństwa kanonicznego, powinni oni oświadczyć, że pragną zawrzeć małżeństwo religijne o skutkach cywilnych w prawie polskim. Jeżeli narzeczeni nie są zorientowani w przepisach nowego ustawodawstwa małżeńskiego, duszpasterz jest zobowiązany poinformować ich o treści podstawowych

⁵⁹⁸ Szeroko: A. Mezglewski, A. Tunia, *op. cit.*, s. 85 i n.

przepisów prawa polskiego dotyczących zawarcia małżeństwa i jego skutków. Chodzi o zapoznanie nupturientów z art. 1, 8 i 23 k.r.o. Gdy zainteresowani wyrażą wolę zawarcia małżeństwa konkordatowego, jeżeli o tym nie wiedzą, duszpasterz winien pouczyć ich, aby zgłosili się do USC, właściwego ze względu na zamieszkanie jednej ze stron, w celu dokonania formalności wynikających z prawa polskiego, a więc celem złożenia zapewnień o nieistnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa według prawa polskiego, oświadczenia o nazwiskach stron i dzieci po zawarciu małżeństwa.

Urząd Stanu Cywilnego po dokonaniu stosownych ustaleń wyda im trzy egzemplarze zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Zaświadczenie kierownika USC jest ważne trzy miesiące i stwierdza, że nupturienti są wolni od przeszkód z prawa polskiego. Ostatni dzień ważności zaświadczenia określony jest w odpowiedniej rubryce. Zaświadczenie to narzeczeni winni następnie dostarczyć do kancelarii parafialnej, w której zawierane będzie małżeństwo lub realizowane będą formalności przedślubne. Przy tej okazji złożą ustne oświadczenie, że pragną zawrzeć małżeństwo religijne ze skutkami cywilnymi. Duszpasterz nie może wszcząć formalności związanych z zawarciem małżeństwa konkordatowego, jeżeli nie zostanie mu przedstawione ważne zaświadczenie kierownika USC. Duchowny, wobec którego nupturienti zawierają małżeństwo wyznaniowe, ma obowiązek zatroszczyć się o sporządzenie zaświadczenia o zawarciu małżeństwa, czyli winien wypełnić formularz znajdujący się na drugiej stronie zaświadczenia otrzymanego z USC zatytułowanego *Zaświadczenie stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony art. 1 § 2 i 3 KRO.*

Zaświadczenie to powinno być sporządzone w trzech egzemplarzach przez wypełnienie wszystkich zawartych w nim rubryk. Podpisują je, przed celebracją małżeństwa konkordatowego, we wszystkich trzech egzemplarzach, potwierdzając wolę zawarcia małżeństwa kościelnego o skutkach cywilnych, małżonkowie wobec dwóch pełnoletnich świadków i duchownego, który będzie asystował przy zawieraniu małżeństwa. Zaświadczenie to musi być opatrzone pieczęcią kościelną, podłużną i okrągłą. Musi być ono także podpisane przez duchownego, który zobowiązany jest do przesłania go do USC, a więc przez ordynariusza miejsca, proboszcza, administratora parafii, wikariusza w zastępstwie proboszcza lub duchownego w zastępstwie

proboszcza. Prócz imienia i nazwiska mają oni obowiązek wskazać swoje stanowisko. Obok powyższych czynności duszpasterz sporządza dokumentację wymaganą przez prawo kanoniczne, a więc protokół badania kanonicznego narzeczonych, spisanie aktu małżeństwa, zawiadomienie do parafii chrztu zawierających małżeństwo. Jeden egzemplarz zaświadczenia dwustronnie wypełnionego i podpisanego przez wyżej wymienione osoby oraz opieczętowanego zostaje przekazany małżonkom, drugi egzemplarz pozostawia się w archiwum parafialnym, gdzie zostaje on włączony się do protokołu badania kanonicznego, numer zaś zaświadczenia wpisuje się do sporządzonego aktu małżeństwa w Księdze Ślubów. Trzeci egzemplarz zaświadczenia proboszcz parafii, lub osoba go zastępująca, ma obowiązek dostarczyć, w nieprzekraczalnym terminie pięciu dni, do USC właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa, czyli tego urzędu, na którego terenie miała miejsce ceremonia zaślubin. Można tego dokonać przez potwierdzone doręczenie lub przesłanie zaświadczenia listem poleconym, nadanym w urzędzie pocztowym. W ostatnim przypadku należy zachować w kancelarii parafialnej dowód nadania przesyłki poleconej. Jedna przesyłka polecona może zawierać więcej niż jedno zaświadczenie, powinna jednak zawierać wtedy pismo kierujące⁵⁹⁹.

Ustawodawca nie uzależnił tu jednak sporządzenia aktu małżeństwa od przekazania stosownego zaświadczenia wyłącznie przez duchownego sporządzającego takie zaświadczenie. Pięciodniowy termin określony w art. 8 § 3 k.r.o. zostaje zachowany także wtedy, gdy zaświadczenie sporządzone zgodnie z art. 8 § 2 k.r.o. zostanie przekazane do właściwego USC przez małżonków lub przez innego duchownego niż ten, w którego obecności zostały złożone stosowne oświadczenia. Ma to istotne znaczenie, gdy weźmie się pod uwagę kategoryczną treść art. 61a ust. 5 PrASC stanowiącego, że kierownik USC odmawia sporządzenia aktu małżeństwa, jeżeli zaświadczenie sporządzone zgodnie z art. 8 § 2 k.r.o. przekazano do USC po upływie terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o.⁶⁰⁰ Powyższe zaświadczenie stanowi podstawę do sporządzenia aktu małżeństwa w USC. Niedostarczenie w przewidzianym terminie pięciu dni powoduje, że USC nie będzie mógł sporządzić aktu małżeństwa cywilnego i w konsekwencji małżeństwo kanoniczne nie uzyska skutków

⁵⁹⁹ J. Gręźlikowski, *op. cit.*

⁶⁰⁰ H. Haac, *op. cit.*

cywilnych. Jeżeli dotrzymanie terminu pięciu dni nie jest możliwe z powodu działania siły wyższej, a więc przeszkody niezależnej od woli zainteresowanego, która uniemożliwia działanie, bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody. W takim przypadku, niezwłocznie po ustaniu teŝe przeszkody naleŝy zaŝwiadczenie przekazać do USC, z podaniem przyczyny zwłoki. Jeżeli kierownik USC odmawia sporządzenia aktu małŝeństwa zawartego zgodnie z art. 1 § 2 k.r.o., zawiadania na piśmie osobę zainteresowaną o przyczynach odmowy. Osoba zainteresowana w terminie czternastu dni od dnia doręczenia jej pisma kierownika USC moŝe wystąpić z wnioskiem do sądu rejonowego właściwego ze względu na siedzibę USC o rozstrzygnięcie, czy okoliczności przedstawione przez kierownika USC uzasadniają odmowę dokonania czynności (art. 7 ust. 2 PrASC). Wniosek podlega rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym. Postanowienie rozstrzygające o tym, czy okoliczności przedstawione przez kierownika USC uzasadniają odmowę sporządzenia aktu małŝeństwa, sąd wydaje po przeprowadzeniu rozprawy (art. 564 k.p.c.). Prawomocne postanowienie sądu wiąŝe kierownika USC (art. 7 ust. 2 *in fine* PrASC)⁶⁰¹.

Niezależnie od tego, czy małŝeństwo było zawarte w kościele parafialnym, czy innym, rektoralnym bądź zakonnym, na terenie parafii, obowiązkiem proboszcza, będącego administratorem parafii, wikariusza w zastępstwie proboszcza lub duchownego w zastępstwie proboszcza, jest przekazanie zaŝwiadczenia do USC. Jeżeli narzeczeni będą chcieli zawrzeć małŝeństwo kanoniczne poza własną parafią, w której będą realizowane formalności przedślubne, na podstawie tak zwanej licencji, proboszcz wraz z licencją do innej parafii przekazuje drogą urzędową trzy oryginały zaŝwiadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączeniowych zawarcie małŝeństwa, które narzeczeni przynoszą z USC. Obowiązek zawiadomienia wtedy USC o zawartym małŝeństwie spoczywa na proboszczu miejsca zawarcia małŝeństwa, nawet wówczas, kiedy jest ono zawierane poza kościołem parafialnym, a więc na podstawie udzielonej delegacji.

⁶⁰¹ Powyŝsze dotyczy równieŝ odpowiednio m.in. sytuacji, gdy kierownik USC odmawia: 1) przyjęcia oŝwiadczeń o wstąpieniu w związek małŝeński; 2) wydania zaŝwiadczenia o braku okoliczności wyłączeniowych zawarcie małŝeństwa, o których mowa w art. 41 k.r.o.; 3) wydania zezwolenia na zawarcie małŝeństwa przed upływem miesięcznego terminu przewidzianego w art. 4 k.r.o. (art. 7 ust. 2 PrASC i art. 564 k.p.c.).

Warto podkreślić, że małżeństwo konkordatowe uzyskuje skutki przewidziane prawem polskim od chwili wyrażenia zgody małżeńskiej w kościele, a nie od dnia dokonania wpisu w USC, a więc od dnia sporządzenia aktu małżeństwa. Gdy bowiem zostaną spełnione przesłanki przewidziane w art. 1 § 2 k.r.o., małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego – art. 1 § 2 *in fine* k.r.o. Jeżeli małżeństwo zostało zawarte w sposób określony w art. 1 § 2 k.r.o., jako datę zawarcia małżeństwa wpisuje się datę złożenia oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 k.r.o., zgodną z art. 61a ust. 2 PrASC⁶⁰².

Procedura zwyczajna może, z przyczyny wyższej konieczności, zostać zastąpiona uproszczoną procedurą nadzwyczajną, która znajduje zastosowanie w przypadku niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu przynajmniej jednej ze stron. Wtedy też zawarcie małżeństwa konkordatowego może odbyć się bez przedstawienia duchownemu zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. W takim przypadku nupturienti powinni złożyć wobec duchownego obecnego przy zawieraniu małżeństwa zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie przez nich małżeństwa według przepisów prawa polskiego. W takim przypadku duchowny obecny przy zawieraniu małżeństwa powinien sporządzić zaświadczenie o zawarciu małżeństwa, tzn. wypełnić formularz zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony art. 1 § 2 i 3 k.r.o. Zaświadczenie powinno być sporządzone analogicznie jak zaświadczenie wypełniane w procedurze zwyczajnej zawarcia małżeństwa, czyli w trzech egzemplarzach, podpisane przez zawierających małżeństwo, dwóch świadków, kapłana asystującego przy zawarciu małżeństwa i proboszcza, opatrzone pieczęciami parafialnymi. Jednocześnie należy zaznaczyć w zaświadczeniu, że małżeństwo zostało zawarte zgodnie z art. 9 § 2 k.r.o.

Jeżeli przy zawieraniu małżeństwa był obecny duchowny, o którym mówi kan. 1116 § 2 Kodeksu prawa kanonicznego, a więc inny kapłan niż proboszcz, administrator i wikariusz w zastępstwie proboszcza, po imieniu i nazwisku duchownego zamiast stanowiska podaje się formułę *duchowny obecny przy małżeństwie zawartym w niebezpieczeństwie śmierci*. Tak sporządzone zaświadczenie w terminie pięciu dni proboszcz

⁶⁰² *Ibidem*.

jest zobowiązany dostarczyć do USC.

Omawiając zawarcie małżeństwa, można wyróżnić dwa aspekty. Zawarcie małżeństwa wyznaniowego następuje w świetle prawa wyznaniowego w kościele lub innym miejscu służącym zbiorowym aktom wyznaniowym w momencie specjalnej uroczystości, w świetle zaś prawa cywilnego moment zawarcia małżeństwa przypada pomiędzy złożeniem oświadczeń o uzyskaniu skutku cywilnego a sporządzeniem zaświadczenia o zawarciu małżeństwa. Konieczność udziału świadków przy zawieraniu przez nupturientów związku małżeńskiego nie została wyraźnie określona. Ustawodawca określił tylko konieczność podpisania zaświadczenia o złożeniu oświadczeń woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającemu prawu polskiemu przez dwóch świadków obecnych przy składaniu oświadczeń. Nie określił więc obowiązku przebywania w tym samym miejscu i o tym samym czasie wraz z osobami wyrażającymi skuteczne oświadczenie woli.

Podsumowanie

Zarówno małżeństwo cywilne, jak i małżeństwo wyznaniowe, pociąga wraz z chwilą zawarcia określone skutki. Małżeństwo kanoniczne, stanowiące niejako hybrydę obu, wywoła skutki prawne zarówno na gruncie prawa wewnętrznego Kościoła lub związku wyznaniowego, jak i na gruncie prawa powszechnie obowiązującego na terytorium RP. Jednak żeby skutki prawne umowy zawieranej pomiędzy małżonkami mogły zaistnieć, musi zostać spełniony szereg warunków wynikających z prawa powszechnie obowiązującego i wewnętrznego Kościoła lub związku. Warunki, określone zarówno w k.r.o., jak i w Kodeksie prawa kanonicznego winny być spełnione, jednakże samo ich wskazanie, na gruncie dwóch regulacji ma charakter zgoła odmienny. O ile w przypadku prawa krajowego, k.r.o. wskazuje przesłanki, a więc określa warunki, jakie winny być spełnione, by można było uznać umowę za ważnie zawartą, o tyle prawo wewnętrzne Kościoła definiuje je w sposób odwrotny. Kodeks prawa kanonicznego nie wymienia przesłanek, których spełnienie gwarantować będzie powstanie ważnego zobowiązania między małżonkami, lecz przez wskazanie pewnych elementów charakteryzuje, jakie sytuacje nie powinny wystąpić, aby małżeństwo zostało skutecznie zwarte. Należy zwrócić także uwagę, że mimo spełnienia przesłanek wymaganych do zawarcia małżeństwa oraz wypełnieniem

związanych z ową procedurą prawną czynności, istnieje szereg wątpliwości związanych ze skutkami na gruncie obu praw. Zważywszy na to, że małżeństwo konkordatowe złożone jest poniekąd z dwóch etapów, z których pierwszy stanowi szczególna czynność prawna, powstała w momencie zgodnego oświadczenia woli zawarcia małżeństwa wyznaniowego ze skutkami na gruncie prawa cywilnego, drugi zaś dokonuje się w momencie wpisu tej czynności do rejestru cywilnego przez kierownika USC, możliwe jest, z racji uwzględnienia kryterium czasowości, uznanie go za dokonane tylko w przypadku spełnienia obydwu elementów. Należy zatem stwierdzić, że w sytuacji, gdy nie sporządzono aktu małżeństwa w USC, małżeństwo konkordatowe ma być traktowane jako nieistniejące. Trzeba podkreślić, że moment dokonania wpisu w celu potwierdzenia zaistnienia instytucji małżeństwa zawartego w terminie wcześniejszym, a więc w momencie złożenia zgodnych oświadczeń woli przed duchownym, nie jest aktem czysto deklaratoryjnym, lecz współkonstytutywnym⁶⁰³. Bez dokonania, jak się na pierwszy rzut oka wydaje, tylko formalnej czynności wpisu do akt małżeństwo konkordatowe bowiem nie zaistniałoby.

⁶⁰³ J. Krukowski, *Konkordat Polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999, s. 250 i n.